

Det erkendelsesmæssige, værdimæssige og pædagogiske grundlag for facilitering af docentkandidaternes arbejde med opryk

Mads Hermansen

Universitetet i Agder

Abstract: In this chapter the authors introduce the epistemological, value-based and educational platform of a project aimed at facilitating candidates to become docents. Seminars and guidance were the main educational tools in the project. The implementation of the project was rooted in narrative and systemic theory, along with phenomenological and hermeneutic approaches. The concrete educational practice consisted of open-ended questioning interviews, storytelling, active listening and witnessing. By these means, knowledge was expected to be gained. The chapter explains this theoretical platform in detail and relates reasons for its relevance in facilitating the candidates' efforts to attain docent status.

Keywords: narrative theory didactics, social constructivism, meaning, identity, epistemology

Introduktion¹

At gøre historiefortælling til et centralt forståelsesfelt for udvikling ligger for så vidt lige for, idet det flugter med den folkepsykologiske opfattelse: At der sker noget vigtigt, når der fortælles. Vi lytter, vi røres, og vi forandres, når der fortælles. Det vigtige der sker, handler om mening, om læring, om mulighed for at blive en del af et fællesskab og ikke mindst om at blive et med sig selv og i udspændtheden mellem fortælling og handling at finde sin identitet, sin motivation og fundere sin tilværelsesfortælling.

Kort sagt handler det om liv i den brede forstand, men her i denne sammenhæng om den vigtige del af livet, som handler om arbejdet/professionen og den virksomhed, som udfoldes i en universitetsmæssig sammenhæng, hvor docentstillingen fortolkes ind i at være rettet mod akademisk praktisk pædagogisk virksomhed og brobygning til academia. Det er det, vi arbejder med at tykne og give substans i denne bog.

Grundopfattelsen i en narrativ forståelse er, at individet er kastet ind i en virkelighed, som de ikke har været med til at skabe, men samtidig har aktørmuligheder i forhold til. Narrativ teori hjælper os til at forstå og agere i den virkelighed (fremtid), man hele tiden er på vej ind i. Denne mulighed er dybt indlejret i og forhandlet med livsvilkårene og andre mennesker. Man kan sige at forståelsen udfolder et dynamisk eller dialektisk felt mellem selvbestemmelsen og det determinerende, som så også samtidig meget klart og optimistisk hele tiden viser ind i handlemulighedernes og fortællingens kraft til at skabe en positiv vending for noget, som ellers så sort ud.

---

1 Den følgende tekst er en omarbejdning af narrativ teori om elevers motivation, identitet, læring og dannelse baseret på Hermansen, M. (2018): Narrativ psykologi og teorier om elevers motivation, identitet, læring og dannelse. I S. Pjensgaard (Red.), *Elevers læring og dannelse. Fem læringspsykologiske forståelser af motivation, identitet, læring og dannelse*. Frederikshavn: DAFO-LO.

Den narrative vinkel

Narrativitetsbegrebet er hentet fra litteraturvidenskab og angiver en sproglig (og forståelsesmæssig) orden, nemlig den der skabes, når man fortæller. (Walsh, 2013)

Den helt grundlæggende orden for alt i menneskers liv er tiden. Ved at tiden går, gør den os i stand til at foretage den helt grundlæggende skelnen i livet – nemlig mellem før, nu og fremtid. Den grundlæggende forskelsmarkør i menneskeliv er således baseret på, at tiden går. Vi er, om man så må sige, kastet ind i tiden. Vi kan ikke undslippe den og heller ikke forestille os, hvordan det ville være uden den. Der er skrevet og forsket ret meget i, hvad tid er (fx Einstein, 1905; Ricœur, 1984). Til trods for det føler vi os ret afmægtige, når vi for alvor grunder over tiden som fænomen. Ricœur analyserer i sit store værk om tid og fortælling fænomenet og identificerer flere former, fx oplevet tid, historisk tid og fysisk tid, men det løser ikke det grundlæggende tidsforholds uforståelighed. Tid er et grundvilkår.

Når vi fortæller, mimer (genopfører) vi det, der skete. Denne genopførelse sker principielt i den tidsorden, vi oplevede og handlede i. Når vi genfortæller, får vi mulighed for at undersøge, hvad der faktisk skete. Fortællinger tager ofte udgangspunkt i, at noget ikke gik, som vi forventede. Ved mimetisk at genopføre det, der skete, får vi mulighed for at studere det igennem fortællingen om det. Det er her, vi igen kan finde ind til en forståelse af, hvad det var, der gik galt. Vi genfinder meningen eller plottet ved at fortælle. Det at vi støder på verden, hvor den gør modstand, eller vi begår en fejl, slår midlertidigt meningen i stykker. Og da vi som meningssøgende væsner ikke ret godt kan holde det meningsløse ud, kaster det os straks ud i forsøg på at genskabe mening.

Allerede her kan vi se, at narrativ praksis både er læringsbefordrende og at meningssøgning er det, der skaber motivationen. Så narrativ teori er en lærings- og motivationsteori, men det er også en teori om identitetsdannelse. Identitet er det fænomen, at man danner sin opfattelse af 'sig' i en fortsat undersøgelse af, hvad man er ens med og forskellig fra. Personlighed er så lige netop individets kombination af at være lige som andre og samtidig forskellig fra dem. Denne proces af selvskabelse foregår i en

fortløbende undersøgelse med andres opmærksomme ører som nødvendige rekvisitter for processen i forhandling med den, der lytter.

Om at tykne historier

At tykne en historie betyder, at man i første omgang går på jagt efter flere detaljer og mere fortælling. Fx: Kan du fortælle lidt mere om det? Eller: Giv et eksempel? Når man har fået mere fortalt, kan man lettere gå på jagt efter forskelle og ligheder.

Begrebet »positiv reformulering« er hentet fra denne praksis, og det dækker det fænomen, at fortælling af en historie altid er en bestemt version, som giver plot (mening). Ofte fortælles negative historier (især hvis man er blevet såret af nogen eller noget), hvor der så især fokuseres på elendighederne og kritik. Imidlertid har selv den mest afmægtige historie altid også elementer af noget, som ikke er helt så elendigt som meget af det, der ellers er fortalt om. Ved at spørge ind til det eller til forskelle imellem grader af afmægtighed, får man mulighed for at tykne det mulige og mulighedsåbnende.

Det narrative selv

Det er i fortællingen om det, jeg gør, med dem, jeg gør det, det jeg husker og forventer, det jeg alene har adgang til i mig og de træk, roller og intelligens, jeg har mulighed for at gennemleve, at selvet foldes ud. Og specielt Ricœurs teori om selv og fortælling er vigtig at få trukket frem, fordi den står meget centralt i feltet til udfoldelse af forståelsen. Ricœurs narrative teoretiseringer er grundlaget for både i K. Gergens og J. Bruners psykologiske teorier. Ricœur får fanget nogle meget fine pointer om det at komme til sig selv via en refleksiv omvej over en fortolkning af den anden og kulturdokumenterne i verden, altså alt det mennesker har skabt: litteratur, bygninger, samfund etc. Ricœur kalder det at fortolke værker (fx en film) for en fuldbringelsesproces, hvor mennesket bliver til i en spejlende fortolkning af det andre mennesker har skabt. Det er essensen i personlighedsdannelse. Ellers er Ricœurs grundforståelse, både af hvordan vi konstruerer vores opfattelse af væren (ontologi) og erkendelse (epistemologi) af verden, formuleret

i hans teori om den trefoldige mimesis, som bygger på Aristoteles teori af samme navn. Aristoteles oprindelige formål var at lave en teori til forståelse af det, der skete i dramaer og tragedier.

I næste afsnit følger en nøjere gennemgang af Ricœurs mimesisteori. Ricœur er i sine formuleringer i opposition til Descartes berømte diktum: »jeg tænker altså er jeg«. Hans modargument er, at den umiddelbare tænken ikke fører nogen steder hen. Han konstaterer, at man er i verden, før man tænker, og at bevidst væren netop forudsætter aktiv fortolkning af det kulturelle fx tekster. Derfor kommer væren før erkendelse. Hos Ricœur er selv- og personlighedsdannelsen en aktiv tilegnelsesproces.

Paul Ricœurs bidrag

Som tidligere nævnt udgør Ricœurs trefoldige mimesis- og fortælleteori grundlaget for mange af de vigtige psykologiske teorier, så inden jeg går lidt mere i dybden med dem, bliver jeg nødt til i mere generel form at beskrive, hvad det faktisk er, historier gør.

At efterligne og fortælle

Mimesis betyder efterligning, og det er Ricœurs opfattelse, at vi lærer og danner mening ved at efterligne. Mimen bliver således et stillads for erkendelse og fortælling (og personlighedsdannelse), i og med at vi bestræber os på at skabe og forhandle den nødvendige værdifundering for livet. Ricœur forstår dét, vi gør, som en forbundet trefaset proces, hvor man begynder med at gøre noget.

Selv har jeg som praktisk teoretiker haft rigtig meget glæde af Paul Ricœurs genfortolkning af Aristoteles teori. Den har været hjælpsomt både i mit arbejde med læringsudvikling og i organisationsudviklingsforløb (Hermansen, 2001, 2003).

Mimesis første fase (præfiguration)

Mimesis' første fase handler om det, vi foretager os, som ikke er reflekteret; det, som er baseret på vaner, eller det vi plejer, ofte alene fordi det er del af

et automatiseret repertoire af handlemuligheder. Og her bliver jeg nødt til igen at dvæle lidt ved det, vi gør, så vi får en mere differentieret forståelse af, hvad det er, der sker i vores gøren eller vores handlinger.

I psykologien har man ofte skelnet mellem *gøren* som det automatiserede og ikke aktivt valgte, mens *handling* har været det bevidst gjorte. Det vi gør i den første fase af mimesis, er netop styret af vaner, altså noget vi gør, fordi vi har gjort det mange gange før, og det har vist sig at være hensigtsmæssigt. Her er det ikke nødvendigt at tænke, mens man gør. Gøren sætter sig igennem i en tidsorden, der er struktureret og som passer til opgaven. Man kan også kalde vaner for *script* eller *habitus*. Script bruges af psykologer om procedurer, forskrifter på en automatiseret sekvens af handlinger, fx at tage tøj på eller køre på cykel til arbejde (se Ricœur, 1977).

Begrebet *habitus* er hentet fra Bourdieus teori, og det henviser til de tænke- og vanemønstre, som vi udbevidst udstyres med gennem vores opvækst i bestemte værdimæssige/kulturelle/klasse-mæssige sammenhænge (Harrits, 2013). Man kan kalde det kulturens og klassetilhørsforholdets skjulte læreplan (det vi lærer af den måde, tingene er indrettet på, og som i opvæksten bliver naturaliseret ind i værdier og holdninger).

I min metateori »Omlæring« (Hermansen, 2003) låner jeg *habitus*-begrebet som metafor for det, vi lærer uden at tænke over hvordan eller hvorfor. Det er det, der læres automatisk, og som indlejres kropsligt som kompetencer, som kan aktualiseres uden at man behøver at tænke over det. Situationer, som kalder på en bestemt handling eller forståelse, som ligger så parat, at man handler så hurtigt, at man selv overraskes.

Script har en central placering i mange psykologiske teorier. J. Piagets begreb »sheme« eller »skema« er et script, fx det, som er lært gennem en klassisk betingning, som når vi lærer at stå stille for rødt lys og gå for grønt. Lærte script/vanemønstre eller *habitus* udgør en ekstremt stor del af vores parathed til at gøre/handle, og netop fordi det ligger parat, kan det udløses hurtigt og effektivt, når situationen aktualiserer det, fordi det passer som fod i hose til at løse udfordringen.

Vi gennemfører både i livet generelt, men også og måske især i det daglige praktiske flow, mange scripts, som hjælper os med at komme igennem hverdagen (og livet). Det er derfor ganske praktisk, at vi kan

bruge af denne fond af automatpilot handlinger, for det gør os i stand til instinktivt at gøre det rigtige. I langt de fleste tilfælde er det, vi gør automatisk, også det hensigtsmæssige, og derfor tænker vi ikke mere over det, når det er gjort.

Mimesis' anden fase (konfiguration)

Automatiske reaktioner er imidlertid ikke altid hensigtsmæssige. Netop når vi stoppes i vores ellers velfungerende automatik, fordi den ikke bragte os ud af problemet, begynder mimesis' anden fase. Den kan kaldes fortællingens fase, og den begynder der, hvor meningen (sammenhængen) bliver slået i stykker, fordi det habituelle/scriptet/vanen ikke rakte til at overkomme udfordringen (det er altså også her læreprocessen begynder).

Enhver ved af erfaring, at det er en pestilens, når automatikken får os til at gøre noget uhensigtsmæssigt. Der hvor man stopper op og ærgrer sig mere eller mindre åbenlyst. Netop her, hævder Ricœur, kan vi ved at fortælle få styr på, hvad det faktisk var, vi gjorde, da vi automatisk eller tilfældigt gjorde fejl. Forudsætningen er, at nogen gider høre på vores historie om det. Det er gennem fortællingen, at vi kan mime det, der skete (og gik galt), og på den måde få mulighed for at forholde os undersøgende og reflekterende.

Når historiefortælling har en ordnende og erkendende funktion, handler det om måden, hvorpå vi fortæller, og den kompleksitetsreduktion, der sker, når vi skal underkaste os fortællingens grundform. Denne grundform er tidsordning og eftersøgning af mening (plot). Det at fortælle er måske en af de mest grundlæggende funktioner mellem mennesker. Måske fordi vores liv hele tiden indskrives i historier. Dermed bliver det ordnet til noget, der er sket, noget, som sker lige nu, og noget, som måske kunne komme til at ske. Denne orientering i for-, nu- og fremtid er det udgangspunkt, som vi foretager distinktioner ud fra. Måske også fordi mødet mellem sprog og den menneskelige trang til at få orden på kaos via historier har skabt den matrix, vi fortæller over. Måske også fordi kompleksitetsreduktion over en narrativ matrix giver hurtigt overblik og derfor i udviklingshistorien har været en forudsætning for overlevelse.

Tit sker der det i fortællingen, at vi, mens vi fortæller, finder ud af, hvad vi burde have gjort, i stedet for det vi gjorde. Ofte også uden at den, der har lagt øre til vores historie, overhovedet har kommenteret den med et ord, men netop bare har lyttet med opmærksomhed. Det er her i mimesis' anden fase af fortællingen, at vi stopper op og fx udbryder: »Nå ja, det var selvfølgelig det, jeg skulle have sagt (eller gjort)!«

Mimesis' tredje fase (refiguration)

Det er her i erkendelsesøjeblikket, hvor den nye mulighed dukker op af genfortællingen – hvor ens måde at gøre tingene på stødte på modstand på grund af uhensigtsmæssige gamle vaner – det er hér, feltet åbner sig og afgiver »merbetydning«, som Ricœur kalder det. Og så er vi i tredje fase af mimesis. Der hvor vi igen har fået orden på (skabt mening) og dermed igen reduceret kompleksiteten. Nu kan vi igen overskue feltet og igen trygt overgive os til autopiloten og den habituelle, refleksionsløse praktiske handlen.

Sammenfattende kan man altså sige, at vores handlinger, vores fortællinger om dem og muligheden for at opdage, hvad man kunne have gjort anderledes, hænger sammen. Vel at mærke hvis man får mulighed for at folde sin fortælling om det gjorte ud i en atmosfære af medlytten. Det gode ved de erkendelser, som opstår af fortællinger, er, at de ejes af fortælleren selv. Han eller hun har selv fundet ud af, hvordan tingene hænger sammen, så fejlen næste gang kan rettes.

I modsætning hertil står det gode råd om, hvad der burde gøres. Det lider af den iøjnefaldende fejl, at det er den anden, der kommer på den gode idé. Det gode råd får let karakter af kritik, fordi det kan føles afslørende, at man ikke selv kunne tænke det oplagte. Derfor ser man tit en uvilje mod at undersøge mulighederne i det gode råd, og energien koncentrerer sig i stedet for om at argumentere mod det. Fortællingen åbner altså for muligheder, og gode råd lukker for dem.

I det følgende gennemgår jeg i kort form nogle af de udviklinger, som andre teoretikere har bidraget med. Der vil blive lagt særlig vægt på de synspunkter, som viser ind i, hvordan man kan forstå og begrunde den praksis vi forsøgte at udfolde i seminarrækken.

Kenneth Gergens bidrag

Gergens (1996) socialkonstruktionistiske teori fylder berettiget meget i det narrative landskab. Han har bidraget med klarhed og har på et relativt markant idealistisk grundlag (at tanken/fortællingen skaber verden) bidraget til, at vi forstår selvskabelsen som en socialt gensidig forhandlet konstruktion. I sin bestræbelse på at få denne figur gjort klar og tydelig er han måske gået et skridt for langt ved at hævde, at der ikke findes noget *selv* uden for denne gensidige historiefortælling, og at selvet derfor hele tiden er det aktuelle resultat af den samforhandlende fortælling mellem individer. Selvet i Gergens ret radikale udgave bliver således gendannet igen og igen i det sociale samspils konstruktion. I hver gendannelse sker der også noget, som er nyt.

Hvis man skal overkomme det paradoksale, at man, når man forlader den sociale sammenhæng, så også forlader selvet, kan man gøre det ved at formulere, at selvet findes som latent entitet, som først aktualiseres og udvikles i den sociale udveksling. Ellers er selvet latent (en mulighed). Uanset om det virker absurd, at man ikke tager sit selv med sig, om jeg så må sige, når man forlader den sociale udveksling, så har den markante understregning af den sociale udveksling stærk og kraftfuld betydning for forståelse af selvdannelsen. Det er i den sociale udveksling, at vi skabes. Det er også muligt her at forbinde til Ricœurs selvdannelsesforståelse som fortolkende kulturspejling, idet kulturproduktet kan betragtes som en forlængelse af et andet menneskes arbejde og derfor giver mulighed for en virtuel (en mimet) social udveksling.

Sociale konstruktivismen, eller som Gergen (1996) kalder sin egen teori »social konstruktionisme«, er således vægtige spillere, og især på det narrative område. Hans indflydelse har været stor, også fordi han i praksis har arbejdet med begreber, som har været meget produktive for psykologisk og pædagogisk praksis, fx opadgående eller nedadgående historiefortællingskurver. Det refererer til det fænomen, at en historiefortælling kan fokusere så meget på det positive eller det negative, at det kommer til at forstærke disse bevægelser. Det betyder, at man, om jeg så må sige, kan tale/fortælle sig ned i et hul ved at fokusere på det negative eller fortælle sig op i en urealistisk jubelfortælling ved at fokusere på det positive.

Det får imidlertid også understreget det kendte fænomen, at man kan undersøge andre opadgående historiefortællinger end den, der bliver fortalt. Denne mulighed for at tykne historiefortællingselementer, som er tynde, men måske mere opadgående, er for så vidt et af de meget positive og opmuntrende bidrag fra narrativ selvpsykologi, hvor særligt Michel White (2008) har bidraget yderligere udviklingsmæssigt fx med begreberne om eksternalisering (muligheden af at flytte et problem uden for en selv) for således adskilt fra en selv bedre at kunne undersøge det med henblik på at skabe en opadgående historie.

Endvidere har Gergen være optaget af genrens betydning som kontekstmarkering for historiefortællerens narrativ. Altså det fænomen, at den form, vi vælger til vores fortælling, fx eventyrets mulighed for at tale om noget meget farligt, fordi genren markerer, at der »engang for meget længe siden, i et land som ligger meget langt væk, boede en ond dronning, som havde en steddatter ...«

Jerome Bruners bidrag

Jerome Bruner (1915–2017) er en af de helt centrale figurer i narrativ psykologi, ja for så vidt i psykologien, fordi han har været med som frontfigur i flere markante paradigmatisk omvæltninger i psykologiens historie. De tre hovedværker *In Search of Mind – Essays in Autobiography* (1983), *Actual Minds, Possible Worlds* (1985) og *Acts of Meaning* (1990) er centrale for den narrative vending i psykologien. Det er her, hvor vi præsenteres for teorien om den levende og producerende vekselvirkning mellem det virksomme og det kommunikative, at dannelse af selv og mening finder sted. Uden arenaer og rammer for dette forhold går udviklingen i stå. Han udfolder i disse værker en humanistisk inspireret kognitiv og undervisningsmæssig teoridannelse med vægt på, at mennesker er aktive, nysgerrige, og at de udvikler sig i sociale samspil, hvor rammen om dem er vigtig. Det sker under devisen: Uden samfundsforhold, kultur og fortælling ingen selv- og meningsdannelse.

Disse værker er både hovedværker i en narrativ funderet psykologi, men samtidig også brobyggere mellem kognitiv teoris fokus på forståelse af menneskelig handling baseret på rationelle processers logik og fornuft

og så den narrative erkendelses mere emotionelle tilgang. Dette dobbelte erkendelsesbegreb: gennem rationel tænkning og gennem historiefortælling finder man argumentationen for den induktive tæknings primat (Bruner, 2006). For at fuldende listen over vigtige værker, må jeg også nævne: *Making Stories. Law, Literature, Life* (2003, dansk udgave 2004), hvor Bruner sammenfatter det, der især i 90'erne optog ham, nemlig det narrative i jura, lov og liv, som så også blev bogen, hvor han radikaliserer sin position, så det narrative bliver til en slag metaforståelse for alle andre psykologiske og pædagogiske teorier.

Bruner arbejder ikke alene med selvet som socialt og narrativt skabt, men også som »paradigmatisk dannet«, som han formulerer det (Bruner, 2006), dvs. også med udgangspunkt i logiske og rationelle processer. Med årene blev han dog mere og mere radikal narrativistisk. Det viste sig bl.a., da jeg fik lejlighed til drøfte forholdet mellem de to veje til erkendelse med ham, da jeg havde inviteret ham til at besøge os på HA (psyk.) uddannelsen på Copenhagen Business School i 2004, hvor han på mit spørgsmål om erkendelseskilder (citeret efter hukommelsen) sagde: »Jeg er kommet til den opfattelse, at det paradigmatisk ikke er ligestillet med det narrative, men derimod underordnet. Det betyder, at paradigmatisk erkendelser altid er indlejret i narrativer!« Det er ret radikalt, men helt på linje med min påstand om, at narrativet er vores metaordningssystem.

Der findes altså ikke noget uden for fortællingen. Lige meget hvad og hvor vi arbejder med noget, er det i sidste ende indskrevet i historier og i den allersidste ende historien om os selv og vores forståelse af meningen med vores liv (som jo for så vidt er meningsløst fordi vi ved, at vi skal dø), men som vi alligevel og til stor trøst lykkes med at få gjort meningsfuldt gennem de fortællinger, vi deler med hinanden.

Bruner får lavet en fælles syntese og vist med hvilken overbevisning, vi kan forstå vores aktivitet i verden som narrativt processeret og erkendt. I sit sidste værk om det narrative (2004) får vi også den sidste radikaliserings af synsvinklen, hvor Bruner læner sig op ad opfattelsen om, at selvet ikke findes, men hele tiden gendannes. På den måde nærmer han sig Gergens synspunkt: Med hans egne ord lyder det sådan:

I stedet konstruerer og rekonstruerer vi uafbrudt vores selv for at opfylde behovene i de situationer, vi befinder os i, og det gør vi styret af vores erindringer om

fortiden og vores håb og frygt for fremtiden. At fortælle sig selv som sig selv er som at opdigte en historie om, hvem og hvad vi er, hvad der er sket, og hvorfor vi gør, som vi gør. (Bruner, 2004, s. 77)

Praktiske konsekvenser af dette grundlag

Jeg vil nu, i tolkningen af Bruners forståelse af forholdet mellem selv og fortælling, søge at uddybe praksis. Specielt omkring fortolkning og forhandling.

Fortolkning og forhandling

Men hvad er det, der sker i processen, hvor vi forhandler, fortolker, rekonstruerer og konstruerer?

Vi fortæller historier om vores liv og os selv for:

1. At blive anerkendt og accepteret
2. At finde identitet eller sig selv
3. At skabe en rød tråd, sammenhæng og mening i (professions)livet
4. At finde forholdet mellem handling og erkendelse.

Det gør vi både i de brede livssammenhænge, men vi gør det også i de professionssammenhænge, vi indgår i som ansatte eller ledere. I identitetsdannelsen handler det om at forstå sig med udgangspunkt i gøren/handlen. På dette punkt bygger han, som vi tydeligt ser, på Ricœur. Handling går forud for fortolkning, men det meningsfulde for den enkelte er at blive en del af det selvdannende fællesskab. Drivkraften ind i fællesskabet (ind i professionen) er bundet op på, at få kanoniseret sin gøren eller i det mindste den historie, man fortæller om det, man har gjort. På den måde kan man godt sige, at handlinger er meningskonstruktionens grundlag.

Det har afgørende betydning for sammenhængen at forstå sig som deltager og aktør i fællesskabet, og det handler om at få kendskab til det, der foregår, ved spejlende at tolke sig ind i de fortællinger, der enten viser sig som tekster eller som diskurser i kulturen osv. Processen er altså dobbelt,

hvor selvdannelsen er den ene og meningsdannelsen den anden komponent. Ingen historie er alene et forhold om noget i verden eller et bestemt fænomen udenfor personen, det er altid også en fortælling om den, der fortæller. Alle historier er på den måde historier om selvet, men også om det stof, som danner selvet. At arbejde med historier, ikke alene ens egne, men også og især de andres, giver rige muligheder for at få indsigt i eller øge bevidstheden om den anden/organisationens kultur. Det er det, Bruner taler om, når han siger:

Given their constructed nature and their dependence upon cultural convention and language usage, life narratives obviously reflect the prevailing theories about “possible lives” that are part of one’s culture. Indeed, one important way of characterizing a culture is by the narrative models it makes available for describing the course of a life. (1987, s. 15)

Når man fortæller sin historie, bliver den identitet og mulighed. Bruners fantastiske titel på en af sine bøger er netop *Actual minds, possible worlds*. Titlen er misundelsesværdigt god, for den fanger i ét hug det, historier gør, nemlig fremtidssikrer vores entre ind i det, som kommer til at ske (feedforward). Arbejdet med ens egen del af historien, som man fortæller den, er en fortløbende undersøgelse af det, der er lig med, og det, der er forskelligt fra – eller den del af historien, man »er« del af, og den del, man »ikke« er del af. Historiefortællingen kaster nyt lys over den, giver nye tolkninger på den, og på den måde nyformuleres den.

At fortælle sig ind i kanon

I praksis tror jeg, de fleste kender det, at man fortæller sig forsøgende og undersøgende ind i en fælles forståelse. Måske for at undersøge værdierne i feltet eller for at påvirke dem. Historier kan godt være afvigende fra værdigrundlaget, men de kan ikke afgørende gå på tværs af det, som lige nu i tiden, i den aktuelle historiske kontekst, er det alment anerkendte værdigrundlag, eller som Bruner kalder det »kanon«.

En hvilken som helst konstruktion af mening eller legitimering er således ikke mulig. Paradoksalt kan man sige, at der er et begrænset, men uoverskueligt stort antal mulige historier, tolkninger og afledte konstruktioner.

Imidlertid er det forskellen eller det afvigende i historiefortælling i forhold til det kanoniserede, der giver mulighed for overskud af mening, som skabes, når historiefortælleren søger at overbevise om, at hans historie også er en mulig del af denne/vores sammenhæng, som viser ind i læring, kulturudvikling og nye rammer for liv. Vi kan med Bruner i hånden sige:

By virtue of participation in culture, meaning is rendered public and shared. Our culturally adapted way of life depends upon shared meanings and shared concepts and depends as well upon shared modes of discourse for negotiating differences in meaning and interpretation. (1990, s. 12–13)

Det ultimativt vigtige forhold omkring meningsdannelsens sociale forankring offentligt og delt, er kanoniseringens grundlag. Meningen og selvdannelsen kan kun udvikle sig diskursivt, tilforhandlet og tolket.

Historiens opbygning

Når historien har erkendelses- og selvdannelseskraft, handler det som vist om, at der sker en ordning af tid og plot i historien. En historie skal have en optakt eller begyndelse, en mere eller mindre bred midterdel, hvor historien foldes ud, og en afslutning, som pointemæssigt samler historien. Men historiefortælling er ikke alene et spørgsmål om erkendelse og dannelse af selv. Bruner (1999) mener, at når der fortælles, handler det også altid om, at man i praksis har været lidt på kant af det acceptable, med normen. Historiefortællingen har altså også som formål at skabe ny accept af, at det, jeg nu har gjort, er godt nok.

Denne forhandlende funktion i historien oplever vi bl.a., når vi ser på det, børn tit gør, når de har gjort noget galt. De begynder at fortælle, ofte med det tydelige fortsæt at vise... »at det var ikke min skyld, men derimod Brians. Det var ham, der begyndte, og jeg kunne ikke gøre for det, fordi de andre provokerede mig!«

Nogle af de historier, vi præsenteres for i vores liv, accepterer vi umiddelbart, andre afviser vi, men en lang række lytter vi til for at afgøre, om vi nu synes, at det, der blev fortalt, kunne være sandsynligt – måske ofte efter den målestok, om man selv kunne have gjort det. De sociale

sammenhænge, vi fortæller i, bliver således præget af, eller måske endog skabt af de historier, som fortælles.

Krav til historien

Der er en række krav til historier og historiefortælleren, som skal opfyldes, for at historierne bliver accepteret i det sociale felt, hvor de fortælles. Disse spilleregler ser således ud:

1. Historien skal være sandsynlig. Det vil sige, at historien skal være så meget en del af kanon, at lytteren kan identificere sig med protagonistens (fortællerens) synsvinkel, plot og pointe. Kunne det her være sket for mig? Dette er det spørgsmål som evaluerende stilles til historiefortælleren af lytteren.
2. Historien skal fortælles efter de almindelige og generelt accepterede regler for fortælling. De handler om, at historien skal have en begyndelse, et udgangspunkt (en grund eller en årsag), en midte, hvor problemet belyses og sandsynliggøres og eventuelt med et passende dramatisk højdepunkt for at gå over i en afslutning, hvor pointen tydeliggøres, og historien afsløres i et plot.
3. Derudover skal historien være tidsudspændt, så lytteren ved hvilken rækkefølge, der var i hændelserne.
4. Historier fortælles i genrer, og bestemte genrer forfølger bestemte formål. Fx er genren aktørhistorie vældig velegnet til ansættelses-samtalen om, hvorfor, det firma jeg nu har søgt job hos, absolut ikke skal gå glip af mig som medarbejder.

Hvis disse elementer ikke alle er til stede i historien, vil den miste overbevisningskraft, og i nogle tilfælde vil den blive uforståelig. Fx hvis pointen mangler, eller hvis mange forskellige komponenter uden indbyrdes sammenhæng samles i en historie. Historiefortællere med mangler i komposition, pointe, eller som på anden måde ikke lever op til regler for den gode historie, bliver i første omgang betragtet med forundring. Hvis fortælleren fremturer med det, der i folkemunde ofte omtales som »sorte historier«, er der stor sandsynlighed for, at fortælleren er på vej mod en

eller anden form for selvetikettering måske endog en diagnose. Kategorierne psykotisk og paranoid er bl.a. tæt knyttet til bestemte måder at fortælle historier på.

Identifikation af dette fænomen er et af narrativ psykologis manifesterede bidrag til udvikling af forståelsen af samspillet mellem sprog, historiefortælling og identitet. Forhandlinger om identitet kan både være optimistiske og pessimistiske og fremadrettede og bagudrettede. I tilrettelæggelse af undervisningsmæssige situationer, hvor man vil arbejde med historiefortællingens optimerende styrker, er det derfor selvindlysende at arbejde med at tykne historierne. Dette fænomen vender jeg senere tilbage til.

Sårbarheden skal beskyttes

Et vigtigt forhold i det praktiske arbejde i undervisningen er endvidere, at man som lytter har en særlig forpligtelse til at beskytte fortællerens sårbarhed. Undgå konfrontation, som lukker for historiefortællingens mulighedsåbnende funktion, og hjælp med til, at der ikke deles noget, som måske er for privat.

Hvis historiefortælleren ikke rummes, risikerer man forløb præget af kamp mellem fortæller og lytter om snart sagt alle forhold. Hvis man derimod er opmærksom på at hjælpe en fortællerramme på plads, så der i højere grad er tale om erkendende fortællinger, er mulighederne til stede for, at fortælleren kan få udbytte ved at fortælle om og undersøge sin historie.

At være historiefacilitator er en vigtig rolle for forældre, lærere, venner, kærestes, terapeuter, coaches, ledere og andre, som har en eller anden relation til historiefortælleren, en selv og dermed involveret i en gensidig identitetforpligtelse overfor andre. Det var denne rolle, vi i projektet med facilitering af af oprykning til docent arbejdede med, og det var på det i dette kapitel fremlagte grundlag, at vi gjorde det.

Afslutning

Denne bog handler om, hvordan vi i docentforløbet forsøgte at udvikle konkrete måder at leve op til de spilleregler, som naturligt må

udkrystalliseres, hvis man prøver at udfolde en anerkendende narrativ faciliteringspraksis. I dette kapitel har jeg forsøgt at fremlægge det psykologiske, værdimæssige og filosofiske grundlag for en sådan praksis. Grundlaget er imidlertid i min forståelse alment. Det vil lige så let kunne begrunde den gode universitetspædagogiske indsats, som den der bør ligge under enhver relationsprofessionels praksis. Forbindelsen til praksisforskning og uddannelse af professionsudøvere (fx lærere, sygeplejersker) er åbenbar og kommer dermed til at understøtte argumentationen om ligestilling mellem grundforskning og praksisforskning.

På denne måde kan dette kapitel betragtes som en overordnet beskrivelse af forståelse af ligestilling i grund-/praksisforskning, og en overordnet ramme for forståelse af grundlaget for professionsuddannelse og forskning. Således betragtet har kapitel 11 klare forbindelseslinjer til Lindseths redegørelser i kapitel 4.

Referencer

- Bruner, J. (1983). *In search of mind. Essays in autobiography*. New York: Harper & Row.
- Bruner, J. (1985). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1987). Life as narrative. *Social Research*, 73(3), 691–710. Hentet fra <https://www.muse.jhu.edu/article/527352>
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1999). *Mening i handling*. Århus: Klim.
- Bruner, J. (2003). *Making stories: Law, literature, life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (2004). *At fortælle historier i jura, litteraturen og livet*. København: Akademisk Forlag.
- Bruner, J. (2006). *Uddannelseskulturen*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Einstein, A. (1905). Zur Elektrodynamik bewegter Körper. *Annalen der Physik*, 322(10), 891–921. <https://doi.org/10.1002/andp.19053221004>
- Gergen, K. (1996). *Virkelighed og relationer*. København: Psykologisk Forlag.
- Harrits, G. S. (2013). Marxistisk klasseteori: udviklinger og udfordringer. *Samfundsøkonomen*, 4, 5–11. Hentet fra https://www.djoef-forlag.dk/openaccess/samf/samfdocs/2013/2013_4/samf_2013_4_2.pdf
- Hermansen, M. (2001). *Den fortællende skole – om muligheder i skoleudviklingen* (Bog 1+2). Århus: Klim.
- Hermansen, M. (2003). *Omlæring*. Århus: Klim.

- Hermansen, M. (2018). Narrativ psykologi og teorier om elevers motovation, identitet, læring og dannelse. I S. Pjensgaard (Red.), *Elevers læring og dannelse. Fem læringspsykologiske forståelser af motivation, identitet, læring og dannelse*. Frederikshavn: Dafolo.
- Ricœur, P. (1977). *Fortolkningsteori*. København: Vinten.
- Ricœur, P. (1984, 1985 & 1988). *Time and narrative* (3 bind. Kathleen Blamey & David Pellauer, Overs.). Chicago: University of Chicago Press.
- Walsh, R. (2013). *Fiktionalitetens retorik: narrativ teori og ideen med fiktion*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- White, M. (2008). *Kort over narrative landskaber*. København: Hans Reitzel Forlag.